

घेवडा

प्रस्तावना

उत्तर भारतामध्ये घेवडयाला राजमा म्हणतात. शेंगवर्गीय भाजीपाला पिकांपैकी घेवडा हे कमी दिवसात अधिक उत्पन्न देणारे पिक आहे. महाराष्ट्रात पुणे, सातारा, अहमदनगर, सोलापूर, नाशिक इत्यादी जिल्ह्यांमध्ये श्रावण घेवडयाची लागवड मोठ्या प्रमाणात केली जाते. महाराष्ट्रामध्ये अंदाजे ३१०५० हेक्टर क्षेत्रावर श्रावणी घेवडयाची लागवड होते. घेवडयाच्या कोवळ्या शेंगाची भाजी तसेच सुकलेल्या दाण्यांची उसळ लोकप्रिय आहे. घेवडयांच्या पानाचा उपयोग जनावरांच्या चा-यासाठी करता येतो. शेंगामध्ये अ आणि ब जीवनसत्त्व तसेच खनिजे, लोह आणि चुना तसेच प्रथिने भरपूर प्रमाणात असतात.

जमीन व हवामान

घेवडा हे पिक हलक्या ते मध्यम जमिनीत पाण्याचा उत्तम निचरा असणा-या जमिनीत उत्तम प्रकारे येते. अतिभारी जमिनीत झाडांची वाढ भरपूर होते. परंतु शेंगा कमी लागतात. जमिनीचा सामु ५.५ ते ६ च्या दरम्यान असावा. घेवडा हे थंड हवामानात आणि पावसाळ्यात येणारे पिक असून १५ ते ४० अंश सेल्सिअस तापमानात हे पिक चांगले येते. अतिथंडी व अतिउष्ण हवामान या पिकास मानवत नाही.

लागवड हंगाम:- महाराष्ट्रात या पिकाची लागवड तीनही हंगामात होते. खरीप हंगामासाठी जुन, जुलै महिन्यात रब्बी हंगामासाठी सप्टेंबर, ऑक्टोबर महिन्यात आणि उन्हाळी हंगामात जानेवारी, फेब्रुवारी महिन्यात घेवडयाची लागवड करतात.

बियाण्याचे प्रमाण:- प्रति हेक्टरी ४० किलो बियाणे लागते. टोकन पद्धतीने लागवड केल्यास हेक्टरी २५ ते ३० किलो बी लागते.

पूर्वमशागत:- जमिनीची उभी आडवी नांगरट करून कुळवाच्या पाळ्या देऊन ठेकळे फोडून जमीन भुसभुशीत करावी. जमिनीत ४० ते ४५ बैलगाड्या हेक्टरी या प्रमाणात शेणखत मिसळावे.

लागवड

खरीप हंगामात पिकाची पेरणी पाभारीने अथवा तिफणीने पहिला पाऊस पडून गेल्यावर, जमिन वाफश्यावर आल्यावर करावी. पेरणी करताना दोन ओळीतील अंतर ४५ सेमी आणि दोन झाडातील अंतर ३० सेमी ठेवावे. यानंतर विरळणी करून दोन झाडात ३० सेमी अंतर ठेवावे. बिया टोकन पद्धतीने २ ते ३ सेमी खोलीवर पेरव्यात. उन्हाळी हंगामात बियांची पेरणी ६० ते ७० सेमी अंतरावर सरी वरंब्यावर करावी. वरंब्याच्या दोन्ही बाजूला बगलेत ३० सेंटीमीटर अंतरावर २ ते ३ बिया टोकाव्यात.

खते व पाणी व्यवस्थापन

सर्वसाधारणपणे हेक्टरी ७२० किलो बियाण्याचे आणि ६३० किलो पाल्याचे उत्तपादन देणा-या घेवडयाचे पीक जमिनीतून ६६ किलो नत्र, २७ किलो स्फुरद आणि ५५ किलो पालाश शोषून घेते. यावरून घेवडयाच्या पिकाला जमिनीतून लागणा-या मुख्य अन्नघटकांची आवश्यकता लक्षात येते. निरनिराळ्या प्रयोगावरून घेवडयाच्या पिकाला शेणखत आणि रासायनिक खतांच्या पुढील मात्रांची शिफारस करण्यात आली आहे.

घेवड्याच्या पिकाला ४० टन शेणखंत, ५० ते ५४ किलो नत्र, ५० ते १०० किलो स्फुरद आणि ५० ते ११० किलो पालाश प्रति हेक्टरी द्यावे. स्फुरद आणि पालाश पूर्ण आणि अर्धा नत्र पेरणीच्या वेळी द्यावा आणि उरलेला अर्धा नत्र बी उगवल्यानंतर तीन ते चार आठवड्यांनी द्यावा.

घेवड्याच्या पिकाची मुळे जमिनीत उथळ वाढत असल्यामुळे पिकाला जास्त पाणी दिल्यास ते मुळांना अपायकारक ठरते. मात्र फुलो-याच्या वेळी जमिनीत पुरेसा ओलावा नसल्यास फळधारणा कमी प्रमाणात होते. म्हणून घेवड्याच्या पिकाला फुले येण्याआधी पाणी द्यावे. तसेच पावसाळ्यात जमिनीतील पाण्याचा निचरा होणे आवश्यक असते. खरीप हंगामातील घेवड्याच्या पिकाला पाणी देण्यात आवश्यकता भासत नाही. परंतू पाऊस नसल्यास पिकाला गरजेनुसार पाणी द्यावे. उन्हाळी हंगामातील पिकाला ८ ते १० दिवसांच्या अंतराने आणि जमिनीच्या मगदुरानुसार पाण्याच्या पाळ्या द्याव्यात.

आंतरमशागत

खरीप हंगामात पिकांची पेरणी केल्यानंतर १५ दिवसांनी विरळणी करावी. खरीप हंगामात तणांचा योग्य वेळी बंदोबस्त करणे आवश्यक आहे. १ ते २ खुरपण्या देऊन तण काढावे किंवा पेरणीपूर्वी तणनाशकांची फवारणी करावी. खरीप हंगामात जास्त प्रमाणात पाऊस झाल्यास आणि योग्य प्रमाणात पाण्याचा निचरा न झाल्यास चर खोदून पाणी शेताबाहेर काढून द्यावे.

वाण:- घेवड्याच्या कटेंडर, पुसा पार्वती, अर्को कोमल, व्ही.एल., ५ जंपा, पंत अनुपमा, फुले सुरेखा या प्रकारच्या जाती लागवडी योग्य आहे.

रोग व कीड

कीड

मावा:- मावा कीड घेवड्याच्या पानातील रस शोषून घेते. त्यामुळे पानांच्या कडा वळतात. मावा कीड वाढणा-या फांद्या आणि लहान पानांतील रस शोषून घेते. या किडीच्या प्रादुर्भावामुळे काही वेळा फुलांची गळ होते.

उपाय:- मावा किडीच्या नियंत्रणासाठी १० लिटर पाण्यात १० मिलीलिटर मॅलॅथिऑन (५० टक्के प्रवाही) किंवा १० मिलीलीटर रोगोर (३० टक्के प्रवाही) या प्रमाणात पाण्यात मिसळून फवारावे.

शेंग पोखरणारी अळी:- ही कीड प्रथम शेंगाच्या पृष्ठभागावर आढळून येते. ही कीड नंतर शेंगेच्या आत शिरून आतील दाणे खाऊन फस्त करते.

उपाय:- या किडीचा उपद्रव दिसून येताच ५ टक्के कार्बरिल दर हेक्टरी २० किलो या प्रमाणात धुराळावे.

खोडमाशी:- लागवडीनंतर १५ ते २० दिवसांत या किडीचा मोठ्या प्रमाणावर उपद्रव होतो. या किडीचे मादी फुलपाखरु पीक पहिल्या दोन पानांवर असताना पानांवर अंडी घालते. अंडी उबवल्यानंतर अंड्यामधून अळ्या बाहेर पडतात. अळी खोडावर जाते आणि खोडाच्या आतील भाग पोखरून खाते. या किडीचे सुप्तावस्थेतील कोश जमिनीलगत खोडामधून पडतात.

उपाय:- खोडमाशीच्या अळीच्या नियंत्रणासाठी १० लीटर पाण्यात १५ मिलीलीटर एन्डोसल्फॉन (३५ टक्के प्रवाही) हे कीटकनाशक मिसळून फवारणी करावी.

रोग

भुरी:- हा रोग बुरशीमुळे होतो. या रोगाची पिकाला लागण झाल्यास पानावर, कांड्यावर आणि शेंगावर पांढरी पावडर असलेले ठिपके दिसतात.

उपाय:- घेवडयावरील भुरी रोगाच्या नियंत्रणासाठी ३०० मेश गंधकाची भुकटी दर हेक्टरी ३० किलो प्रमाणात धुराळावी.

तांबेरा:- तांबेरा हा बुरशीजन्य रोग असून त्यात पानाच्या खालच्या भागावर तांबूस काळपट रंगाचे फोड येतात.

उपाय:- तांबेरा रोगाच्या नियंत्रणासाठी १० लीटर पाण्यात २० ग्रॅम डायथेन एम-४५ हे बुरशीनाशक मिसळून तांबेरा रोगाची लगण दिसून येताच फवारणी करावी.

मर:- मर (विल्ट) हा बुरशीजन्य रोग असून या रोगाची पिकाला लागण झाल्यास झाडांची पाने पिवळी पडून ती गळतात.

उपाय:- मर रोगाच्या नियंत्रणासाठी बियाण्यास पेरणीपूर्वी बुरशीनाशक औषध चोळावे किंवा घेवडयाच्या रोगप्रतिबंधक जाती लावाव्यात.

उत्पादन:- श्रावण घेवडयाचे हेक्टरी उत्पादन २७ क्विंटलपर्यंत घेता येते.